

„A polity which aims at the truth about persons is likely to get it right, and can self-correct if it does not. A polity which does not even aim at the truth, and which instead decides to suppress the truth about the unborn for the sake of others’ (chiefly but not only women’s) interests, is not only going to get it wrong. At least in one decisive respect, such a polity is nothing less than barbaric.”¹

Prefață

Tudor Avrigeanu

Confruntat recent cu două lucrări importante semnate de Michel Villey și Jacques Maritain și publicate de Editura Universul Juridic în cadrul aceleiași colecții Eunomia, îngrijite de Centrul pentru Studii de Drept Natural și Analiză Normativă al Facultății de Drept de la Universitatea din București, juristul român va fi observat că, deși ambele se revendică de la doctrina lui Toma din Aquino, ele diferă prin modul de raportare la gândirea juridică modernă, manifestat în abordarea *dreptului* natural ca identic cu sau diferit de *legea* naturală². Acestor lucrări aparținând unor gânditori europeni li se adaugă acum versiunea românească a cinci texte – două studii, două recenzii extinse și o replică – publicate între anii 1990 și 2001 de Gerard V. Bradley, profesor de Etică Juridică și Drept Constituțional la Universitatea Sfintei Fecioare (*University of Notre-Dame*) din SUA. Ele aparțin unei tradiții de gândire tomistă diferită atât de neoscolastică (Maritain), cât și de realismul juridic clasic (Villey), „dominată și dezvoltată de gânditori anglofoni (...) în cadrul tradiției filosofiei analitice, ceea ce o va face să pară puțin cam străină celor din afara acestei tradiții, obișnuiți, de exemplu, cu abordări

¹ G. V. Bradley, *Natural Law Theory and Constitutionalism*, în G. Duke, R.P. George (eds.), *The Cambridge Companion to Natural Law Jurisprudence*, Cambridge University Press, 2017, pp. 397-427 (427).

² A. Seriaux, *Loi naturelle, droit naturel, droit positif*, *Raison politique* 4/2001, pp. 147-155 (151).

filosofice continentale”³. Toate acestea nu prevestesc o lectură ușoară: chiar făcând abstracție de această tradiție filosofică, Europa și lumea anglo-saxonă rămân „două lumi ale teoriei dreptului”⁴ greu de adus la un numitor comun câtă vreme încă în limba engleză „*the term ‘legal science’ sounds awkward*”⁵.

Faptul că filosofia (dreptului) este angajată de Gerard Bradley în discutarea unor probleme concrete ale ordinii juridice americane este de natură să sporească dificultatea textelor sale pentru majoritatea juriștilor români, în general reticenți față de recursul la (orice) argumente filosofice pentru explicarea problemelor de drept. Complicând și mai mult lucrurile pentru cine ar parcurge aceste texte cu intenția de a deprinde mecanismul intelectual care le susține în vederea introducerii unui asemenea tip de discurs în cultura juridică românească, specificul filosofiei aplicate de Bradley poate, în schimb, înlesni unui cititor atent înțelegerea filosofiei latente în *propriile* concepte juridice utilizate în mod curent, concepte a căror istorie este de regulă tratată și la noi cu indiferență autodistructivă pentru orice ar putea să însemne o cultură juridică drept parte conștientă de sine însăși a culturii naționale și universale. Cum această stare de lucruri caracterizează deja întreaga cultură juridică occidentală angajată cu o voioșie insuportabilă pe drumul propriei treceri în neființă la capătul căruia pe locul ocupat de secole de *Corpus iuris civilis* ar trona un „McLaw global”⁶, o rezistență cât de cât eficientă nu pare posibilă decât prin legături între rezistențele locale prin care acestea se *împuternicesc* cultural reciproc, nu pentru a construi împreună „o lume mai bună și mai dreaptă”, ci pentru a stăvili pe cât posibil procesele de *dezputernicire*⁷ a propriilor culturi.

³ R. P. George, în M.A. Vanney, R.P. George, *The Present and Future of Natural Law: A Conversation with Robert P. George*, *Persona y Derecho* 75 (2017), pp. 285-308 (292).

⁴ A. Somek, *Zwei Welten der Rechtslehre und die Philosophie des Rechts*, *JZ* 2016, pp. 481-486.

⁵ A. Somek, *The indelible science of law*, *ICON* 7 (2013), pp. 422-441 (428).

⁶ R. Zaczek, *Rechtswissenschaft oder McLaw?*, *Bonner Rechtsjournal Sonderheft* 1/2008, pp. 1-5.

⁷ I. Bădescu, *Noopolitica războiului nevăzut*, Univ. Populară, Mica Valahie, Chișinău, 2019, pp. 433-438.

Opțiunea care a stat la originea rândurilor care urmează a fost mult ușurată de calitatea textelor selectate pentru acest volum. Concizia și claritatea prezentării conceptului de lege naturală și a noii teorii despre această lege elaborate într-o primă fază de Germain Grisez, John Finnis și Joseph Boyle, continuate apoi de Gerard Bradley și Robert P. George și posibil duse mai departe și de cititorii români care vor fi optat pentru înscrierea în această veritabilă școală de gândire – deja îmbogățită cu o componentă neolatină remarcabilă – fac de prisos orice încercare de a relua aici subiectul ca atare, iar competența autorului cât privește problemele, dezbaterile și argumentele specifice lumii juridice nord-americane este suficient de redusă încât să inhibe de la bun început tentațiile de a pretinde că l-ar putea informa mai bine pe cititorul român în această privință decât o face însuși profesorul Bradley, riscând mai degrabă să-l dezorienteze acolo unde lectura repetată și atentă a textelor – a textelor lui Bradley din acest volum și a textelor la care Bradley trimite în notele de subsol, apoi a celorlalte texte scrise de Bradley, apoi a textelor lui Robert P. George și, *last but not least*, John Finnis, esențiale pentru dobândirea unei prime orientări în lumea acestor texte – ar fi fost suficientă pentru a se edifica.

Dacă totuși ar exista o arie de probleme care, fără a fi cu totul neglijată (dovadă remarcabilele dezvoltări din textul consacrat dezbaterilor în jurul lui Harold J. Berman și al epocalei sale opere de istorie a (științei) juridice europene în Evul Mediu și prima parte a Epocii Moderne), se regăsește mai puțin în textele lui Gerard Bradley, aceasta este cea legată strict de fizionomia gândirii juridice în cadrul a ceea ce am putea numi inventarea romană a dreptului în Antichitate și reinventarea germană a științei dreptului în prima parte a secolului al XIX-lea. Legată în imaginarul juridic românesc de imagini precum „creșterea organică” a dreptului din „spiritul poporului”, Școala Istorică a Dreptului a exercitat o influență deloc neglijabilă asupra gândirii juridice americane impregnată la rândul ei de această viziune în *Classical Era*⁸, înclinată însă și ea să treacă cu vederea faptul că în concepția lui Friedrich Carl von Savigny

⁸ M. Reimann, *Historische Schule und Common Law. Die deutsche Rechtswissenschaft des 19. Jahrhunderts im amerikanischen Rechtsdenken*, Duncker & Humblot, Berlin, 1993, p. 79.

„poporul” avut în vedere ca reper central era *populus romanus*, iar miza întregii construcții nu era nicidecum aceea de a stimula discursuri politice romantic-belicoase, ci de a redescoperi și mai ales actualiza gândirea juridică a jurisconșuților Romei Antice. Nu este însă nevoie ca cititorii să împărtășească și ei convingerea noastră că această sarcină este astăzi mai actuală ca oricând și că de succesul sau eșecul ei depinde supraviețuirea nu numai a culturii juridice românești, ci și a celei occidentale în ansamblul ei, pentru a parcurge cu folos volumul de față. Așa cum textele lui John Finnis le-au putut aminti unor juriști brazilieni de concepția lui Savigny despre „raportul juridic”⁹, textele lui Gerard Bradley având în centru „legea morală naturală”¹⁰ ne pot ajuta și pe noi să înțelegem mai bine motivele pentru care Mihai Eminescu, fost student al lui Jhering la Viena, scria că dreptul *modern* „se mărginește la relații pur juridice” (Opere, XII, 327), iar știința dreptului este „o știință foarte complicată”, care se învață prin „Gaius și Justinian, Institute și Pandecte” și are ca sarcină tocmai „a distinge raporturile în adevăr juridice de restul infinit de alte raporturi ce mai există pe lume” (Opere, XII, 83). Grație și acestui ajutor, textele lui Bradley se dovedesc un sprijin intelectual util pentru regândirea din temelii a teoriei dreptului – „drumul către Sfântul Graal”¹¹ – și edificarea unei construcții apte să confrunte printr-o rezistență intelectuală eficientă disoluția generală a timpurilor noastre.

I

Pe 16 noiembrie 1830, cu o lună și jumătate înainte de a muri, istoricul Barthold Georg Niebuhr (1776-1831) îi revela juristului Friedrich Carl von Savigny (1779-1861), de care îl lega o lungă și adâncă prietenie, „convingerea fermă că noi în Germania ne grăbim în zbor spre barbarie,

⁹ A. de J. Flores, *El diálogo entre el pensamiento de John Finnis y la tradición romano-germánica*, în S. Legarre, C. Orrego (eds.), *La lucha por el derecho natural*, Santiago (Chile), 2006, pp. 183-192 (191-192).

¹⁰ G. V. Bradley, *Natural Law*, în M. McConnell, R. Cochran (eds.), *Christian Perspectives on Legal Thought*, Yale University Press, 2001, pp. 277-290 (277, în acest volum 44).

¹¹ G. V. Bradley, *Pluralistic Perfectionism: A Review Essay of Making Men Moral*, *Notre Dame L. Rev.* 71 (1996), pp. 671-706 (706, în acest volum 123).

iar lucrurile nu stau mult mai bine nici în Franța, că ne paște o devastare precum în urmă cu 200 de ani și că la spartul chefului despotismul va trona peste ruine¹². Răspunsul epocal dat de fondatorul Școlii Istorice a Dreptului și al științei juridice moderne inclusiv celui care-i mărturisise cu aceeași ocazie faptul că *Istoria romană* scrisă timp de douăzeci de ani l-a avut în vedere ca cititor pe el mai mult decât pe oricare altul a constat într-o refondare a dreptului *privat* care actualiza în condițiile specifice ale Modernității „*the pure and invigorating air of the republic*”¹³, așa cum răspunsul în fața războaielor religioase care devastaseră Europa în secolele XVI-XVII – încheiate cu Războiul de 30 de Ani (1630-1648) la care se referea Niebuhr și cu Războiul Civil din Anglia (1642-1651) – constase în refondarea unității politice în forma *specific* modernă a *statului*: în practică prin tratatele de la Münster și Osnabrück care pun bazele unui *ius publicum europaeum*, iar în teorie prin *Leviathan*-ul lui Thomas Hobbes, o veritabilă „întemeiere a dreptului pozitiv prin dreptul natural”¹⁴. Spre sfârșitul modernității politico-juridice configurate astfel cu precădere de gânditori protestanți contra teologiei moral-politice a Bisericii Romane¹⁵, Juan Donoso Cortés (1809-1853) vedea cum în Europa „toți oamenii de stat și-au pierdut darul consilierii; rațiunea umană pare să treacă printr-o eclipsă; instituțiile suferă bulversări, iar națiunile cunosc decadențe mari și bruște”¹⁶, iar în 2004, când teologul catolic Russell Hittinger aborda *Redescoperirea legii naturale într-o lume post-creștină*, un recenzent îi soma pe cititori să nu se lase furați de tonul măsurat al argumentării elegante, ci să-și asume realitatea înfățișată de autor fără compromisuri ideologice: „*America, the model well-ordered*

¹² B.G. Niebuhr, *Nr. 599: An Savigny*, în *Lebensnachrichten über Barthold Georg Niebuhr: aus Briefen desselben und aus Erinnerungen einiger seiner nächsten Freunde*, 3. Band, F. Perthes, Hamburg, 1839, pp. 270-271.

¹³ E. Gibbon, *The Decline and Fall of the Roman Empire*, vol. IV, A. Knopf, New York, 1994, c. 44, p. 421.

¹⁴ H. Welzel, *Naturrecht und materiale Gerechtigkeit*, 4. Auflage, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1962, p. 116 („Naturrechtliche Begründung des positiven Rechts“).

¹⁵ F. Carpintero, *La Modernidad jurídica y los católicos*, AFD 5 (1988), pp. 383-412.

¹⁶ D. Cortés, *Discurs despre situația din Europa (1850)*, Rev. Șt. Pol. Rel. Int. 10 (2013), pp. 43-59 (48).

*republic, is no such thing: rather, lawlessness is afoot, and America is on the verge of ceasing to have political order at all*¹⁷.

În condițiile în care asemenea concluzii nu sunt singulare și nu privesc doar America, ci au ca fundal nevoia presantă de reinventare a civilizației occidentale în ansamblul ei¹⁸, într-un „moment al negărilor radicale și a afirmațiilor suverane”¹⁹, Gerard Bradley scrie „ca un catolic convins”²⁰ că și *provocarea prezentului poate primi un răspuns care să poată împiedica reinstalarea barbariei ca „resurgență a religiosului sub forma mascată a unor ideologii și religii seculare cu valență mesianică, totalitară și escatologică”*²¹ într-o nouă formă politică, chiar dacă istoria arată că asemenea răspunsuri sunt deseori fie trecute cu vederea, fie după un timp uitate²², pentru a reveni în atenție abia atunci când un nou dezastru ajunge la apogeu. Deja în 1683, după patru ani de la moartea lui Hobbes, Universitatea din Oxford ardea public lucrările acestuia din cauza unor teze considerate „*false, seditious, and impious, and most of them heretical and blasphemous, infamous to the Christian religion, and destructive to all government*”²³, anticipând cu 250 de ani arderea cărților „potrivnice spiritului german”²⁴ din țara și statul confiscate de partidul totalitar care urmărea eliminarea moștenirii dreptului roman și în care

¹⁷ G. McAleer, *Russell Hittinger, The First Grace: Rediscovering the Natural Law in a Post-Christian World*, Pro Ecclesia 13 (2004), pp. 115-116 (115).

¹⁸ Din perspectiva unui profesor de drept public și judecător constituțional federal german, U. Di Fabio, *Schwankender Westen: Wie sich ein Gesellschaftsmodell neu erfinden muss*, C.H. Beck, München, 2015.

¹⁹ G. Maschke, *Endzeit, Zeitenende*, în J. Donoso Cortés, *Essay über den Katholizismus, den Liberalismus und den Sozialismus*, übers. v. G. Maschke, Karolinger, Wien/Leipzig, 2018, pp. XIII-XLV (XLIV).

²⁰ G. V. Bradley, *Natural Law* cit., p. 290 (în acest volum 59).

²¹ D. P. Alicică, *Postfață*, în W. Pannenberg, *Creștinismul într-o lume secularizată. Eseuri*, trad. V. Deliu, A. Pogănu, Universul Juridic, București, 2023, pp. 141-144 (142-143).

²² H. Kearney, *Arnold Toynbee; Challenge and Response*, University Review 1 (1955), pp. 33-41: „No Christian can believe that history is meaningless” (34).

²³ G. Newey, *The Routledge Guidebook to Hobbes' Leviathan*, London/New York, 2008, p. 309.

²⁴ H. W. Strätz, *Die studentische «Aktion wider den deutschen Geist» im Frühjahr 1933*, VfZ 16 (1968), pp. 347-372.

Savigny fusese fie răstălmăcit, fie combătut²⁵, cu mult înaintea anului 1933, de aceleași forțe culturale care în lumea anglo-saxonă se inspirau din „opera lui Locke pentru care societatea este produsul utilitarist al intereselor individuale”²⁶. În 1942, la apogeul global al unui nou episod de barbarie, Robin G. Collingwood putea constata că „abia acum oamenii sunt ici-colo pentru prima dată în stare să aprecieze *Leviathan*-ul lui Hobbes la adevărata lui valoare, drept cea mai mare comoară de gândire politică a umanității”²⁷, semnalând astfel inițierea deja din anii 1930 (așadar dintr-o perioadă în care Al Doilea Război Mondial ar fi putut fi încă evitat *in extremis*) unei receptări mondiale de mare anvergură a teoriei politice hobbesiene, câteva decenii mai târziu apărând și lucrările care vor declanșa redescoperirea adevăratului Savigny după încă aproape jumătate de secol²⁸.

Rămasă, din câte se pare, în afara investigațiilor istorice și sistematice²⁹, legătura dintre cele două inestimabile comori de gândire politică legate de numele lui Hobbes și Savigny poate fi sesizată pornind de la un text esențial publicat tot în 1942, în care Yves R. Simon corela „criza liberalismului” de „eșecul vechilor liberali” de a înțelege că moravurile unei societăți și libertatea politică *reală* nu pot fi separate de „principiile

²⁵ Exemplar H. Kantorowicz, *Was ist uns Savigny?*, *Recht und Wirtschaft* 1 (1912), pp. 47-54, 76-79.

²⁶ J. Maritain, *Legea naturală sau legea nescrisă*, trad. T. Urian, Universul Juridic, București, 2023, pp. 86-87.

²⁷ R.G. Collingwood, *The New Leviathan, or Man, Society, Civilization and Barbarism*, Clarendon Press, Oxford, 1942, p. iv.

²⁸ G. Marini, *Friedrich Carl von Savigny*, Guida, Napoli, 1978; J. Rückert, *Idealismus, Jurisprudenz und Politik bei Friedrich Carl von Savigny*, R. Gremer, Ebelsbach, 1984, *et contra* O. Behrends, *Idealismus, Politik und Jurisprudenz in F.C. v. Savignys System des heutigen römischen Rechts*, în O. Behrends ș.a. (Hg.), *Römisches Recht in der europäischen Tradition*, R. Gremer, Ebelsbach, 1985, pp. 257-321; J.Q. Whitman, *The Legacy of Roman Law in the German Romantic Era: Historical Vision and Legal Change*, Princeton University Press, 1990; A. Dufour, *Droits de l'Homme, Droit naturel et Histoire: Droit, individu et pouvoir de l'Ecole du droit Naturel à l'Ecole du Droit historique*, PUF, Paris, 1991.

²⁹ Un punct de pornire pentru o asemenea cercetare ar putea fi H. Coing, *Savigny et Collingwood ou: Histoire et Interprétation du Droit*, APD 4 (1959), pp. 1-9 – *Gesammelte Aufsätze zu Rechtsgeschichte, Rechtsphilosophie und Zivilrecht 1947-1975*, Bd. I, V. Klostermann, Frankfurt/M., 1982, pp. 230-240.

revigorante” de care sunt legate prin tradiția istorică³⁰. În același timp, în contextul discuțiilor de astăzi despre adevăr, politică și „liberalism”, Gerard Bradley corelează studiul lui Simon cu problema esențială – „*Whether and to what extent the antecedents of contemporary Rawlsian liberalism can be found in Hobbes, Locke and other historical sources (including the American founders)*”³¹ – a originilor aceluși „individualism liberal” care „în prezent sufocă ordinea publică americană” tocmai prin faptul că „încearcă să răstoarne tradiția și să scoată religia din activitatea și reflecția politică”³². Corelația este cu atât mai remarcabilă cu cât Rawls însuși – în a cărui filosofie a fost identificat pe bună dreptate un veritabil „program de nimicire culturală și instituțională (*Kultur-und Institutionen Vernichtungsprogramm*)” a unei societăți³³ – îl exclude pe Hobbes din rândul teoreticienilor contractului social (Locke și Kant)³⁴, în a căror tradiție construiește teoria care transformă persoanele unei ordini sociale concrete indivizi ignoranți *de plano* ai propriilor identități, transformate în rezultatul unui joc colectiv de noroc. Faptul că pentru profesorul Bradley „lumea socială a lui Hobbes” în care „*we are all liable to feel in public like round pegs being hammered into square holes*”³⁵ constituie paradigma noii forme de barbarie spre care converg evoluțiile jurisprudențiale recente merită o atenție specială. Așa cum din ultima frază a unui important text al lui Bradley privind raportul dintre teoria legii

³⁰ Y. R. Simon, *Beyond the Crisis of Liberalism*, în R. Brennan (ed.), *Essays in Thomism*, Sheed & Ward, New York, 1942, pp. 261-286: „The folly of the old liberals consisted in their failure to understand that the vitality of traditional mores sprang from the principles with which these mores had been connected in the past. When cut off from their vitalizing principles, those mores were doomed to wither away in the space of few generations” (270).

³¹ G. V. Bradley, *Truth and Politics. A Symposium on Peter Simpson's Political Illiberalism: A Defense of Freedom*, Am. J. Juris. 62 (2017), pp. 1-5 (4).

³² G. V. Bradley, *The Enduring Revolution: Law and Theology in the Secular State*. Emory L.J. 39 (1990), pp. 217-251 (218-219, **în acest volum 85**).

³³ J. Braun, *Wahn und Wirklichkeit. Über die innere Verfassung der Bundesrepublik Deutschland*, Hohenrain, Tübingen, 2008, p. 273.

³⁴ J. Braun, *Einführung in die Rechtsphilosophie*, 3. Aufl., Mohr Siebeck, Tübingen, 2022, p. 260.

³⁵ G. V. Bradley, *Moral Truth and Constitutional Conservatism*, La L. Rev. 81 (2021), pp. 1317-1430, 1429.

naturale și constituționalism aleasă drept *motto* pentru această introducere poate fi desprinsă necesitatea unei creații juridice destinate a salva întregul organism social-politic de la o catastrofă iminentă, la fel și fraza cu care se încheie ultimul dintre textele cuprinse în volumul de față poate constitui o cheie utilă pentru înțelegere acestora: „Se pare că suntem din nou pe drumul către Sfântul Graal”³⁶.

Chiar înainte de a vedea ce anume constituie în viziunea lui Gerard Bradley lucrul căutat de teoreticienii dreptului și atât de important încât să justifice o asemenea metaforă, putem porni de la faptul că, indiferent de forma sub care Sfântul Graal apare în mitologia europeană (piatră de altar sau potirul din care Hristos a băut vin la Cina cea de Taină și în care a fost strâns sângele Său în timpul Patimilor) ori în actualizările moderne ale acestor surse³⁷, drumul parcurs de Parsifal străbate „*un pays dévasté*”³⁸, iar împreună cu Bradley putem identifica și cauza devastării societăților occidentale contemporane în „criza epistemică” instalată acolo unde „indivizii nu pot descoperi o ordine obiectivă în afara propriilor persoane”, ceea ce conduce în mod necesar la „revendicările contemporane de autonomie” ale indivizilor și la acele „*destructive effects of this autonomy upon any meaningful community*” a căror magnitudine nu poate fi evidențiată îndeajuns³⁹. Mai ales în condițiile în care criza astfel diagnosticată de Bradley prezintă o similitudine remarcabilă cu concluzia raționamentului lui Hobbes care leagă ficțiunea (epistemologică) a unei *annihilatio mundi* sau „dereificări a lumii (*derealisng the world*)” prin separarea lucrurilor de reprezentările ale indivizilor⁴⁰ și ficțiunea stării naturale ca „disoluție universală” a oricărei ordini comunitare, aceasta din urmă având ca *substrat obiectiv real (istoric)* „experiența dizolvării normativității obligatorii în războiul civil

³⁶ G. V. Bradley, *Pluralistic Perfectionism* cit., p. 706, în **acest volum 177**).

³⁷ V. Mertens, *Der Gral: Mythos und Literatur*, Reclam, Stuttgart, 2004; M. Egeler, *Der heilige Gral: Geschichte und Legende*, C. H. Beck, München, 2019.

³⁸ D. Venner, *Histoire et tradition des Européens: 30 000 ans d'identité*, Rocher, 2004, p. 166.

³⁹ G. V. Bradley, *The Enduring Revolution* cit., p. 231, în **acest volum 99**).

⁴⁰ G. Paganini, *Hobbes among ancient and modern sceptics: phenomena and bodies*, în G. Paganini (ed.), *The Return of Scepticism: From Hobbes and Descartes to Bayle*, Springer New York, 2003, pp. 3-36 (6).

confesional”⁴¹ din Anglia anilor 1642-1651, nu ar fi fost surprinzător ca profesorul american, în contextul războaielor ideologice traversate de lumea occidentală⁴², să reactualizeze *explicit* „drumul *Leviathan*-ului”, a cărui parcurgere înseamnă și astăzi „dobândirea fermității politice și a realismului politic, precum și evitarea acelor drumuri care nu duc nicăieri (*Holzwege*) ale orientărilor simplist ideologice sau scientiste”⁴³.

Gerard Bradley înțelege prin „Sfântul Graal al teoriei politice contemporane (...) o justificare coerentă, *nonutilitaristă* pentru libertăți ca acelea din «Carta Drepturilor» (...) care trebuie să răspundă eficient la întrebările pe care oamenii lucizi și conștiințioși le ridică în legătură cu natura și fundamentul drepturilor”⁴⁴. O asemenea punere a problemei este de natură să-l trimită pe cititor aproape în mod reflex la filosofia juridică a lui Immanuel Kant, de care este prin excelență legată eliminarea utilitarismului din câmpul posibilelor întemeieri a obligativității dreptului⁴⁵, cu atât mai mult cu cât într-un pasaj central având ca obiect acel concept al libertății care trebuie considerat, potrivit lui Bradley și pe bună dreptate, fondator pentru ordinea constituțională a SUA – „that liberty which has endured throughout our country’s history: each adult person’s **independence from the arbitrary authority of another** (thus, no slavery or servitude); the right to direct one’s own life towards genuine human fulfillment by and through free choices; to be (in this way) the author of one’s own life”⁴⁶ –, prima dintre cele trei variante prezentate de Bradley este aproape identică cu definirea libertății de către Kant într-unul dintre cele mai importante pasaje ale *Metafizicii*

⁴¹ B. Willms, *Politik als Erste Philosophie oder: Was heisst radikales politisches Philosophieren?*, în V. Gerhardt (Hrsg.), *Der Begriff der Politik: Bedingungen und Gründe politischen Handelns*, Metzler, Stuttgart, 1990, pp. 252-267 (256).

⁴² J. Freund, *The Contemporaneity of Thomas Hobbes*, Telos 181 (2017), pp. 40-47 (42).

⁴³ B. Willms, *Der Weg des Leviathan: Die Hobbes-Forschung von 1968-1978*, Duncker & Humblot, Berlin, 1979, p. 12.

⁴⁴ G. V. Bradley, *Pluralistic Perfectionism* cit., p. 671 (în acest volum 123).

⁴⁵ Pentru critica „noii teorii a legii naturale” drept cripto-kantiană, F.J. Contreras, *Is The ‘New Natural Law Theory’ Actually a Natural Law Theory?*, în F.J. Contreras (ed.), *The Threads of Natural Law: Unravelling a Philosophical Tradition*, Springer, 2019, pp. 179-189 (186).

⁴⁶ G. V. Bradley, *Moral Truth and Constitutional Conservatism* cit., pp. 1320-1321.

moravurilor ca „**Unabhängigkeit von eines anderen nöthigender Willkür**”⁴⁷. Tocmai opoziția polară dintre conceptele *autoritate* și *constrângere*⁴⁸ ar trebuie privită mai degrabă ca un indiciu al faptului că Bradley a intenționat printr-o asemenea formulare să semnaleze mai degrabă faptul că propria sa concepție se află la antipozii celei kantiene și deja direcționarea de către Gerard Bradley a libertății spre „autentica înflorire umană” presupune introducerea în discuție a unui element *substanțial* incompatibil cu *formalismul* care caracterizează atât această libertate ca „drept unic, înnăscut al fiecărui om în virtutea umanității sale”⁴⁹, cât și restul teoriei juridice kantiene, despre al cărei principiu Hegel considera că poate justifica orice mod de acțiune nedreaptă sau imorală. Recunoscând filosofiei kantiene rolul de a fi repus în drepturi libertatea subiectivității ca deopotrivă rațională și fondată în conștiința datoriei care exclude orice considerații empirice cât privește determinarea ei, Hegel îi oferă totodată lui Bradley un argument decisiv împotriva conceptului advers de *liberty* din *Planned Parenthood vs Casey*: „Dreptul de a nu recunoaște nimic din ceea ce eu nu privesc ca rațional este dreptul cel mai înalt al subiectului, dar prin determinarea lui subiectiv el este totodată formal și dreptul raționalului ca drept ce este obiectiv față de subiect rămâne neclintit în fața primului”⁵⁰, iar întemeierea

⁴⁷ I. Kant's *Gesammelte Schriften*, Bd. VI: *Religion innerhalb der Grenzen der bloßen Vernunft. Metaphysik der Sitten*, hrsg. von der Königlich-Preußischen Akademie der Wissenschaften, Reimer, Berlin, 1914, p. 237.

⁴⁸ Comp. I. Kant, *Metafizica moravurilor*, trad. R. Croitoru, ed. a doua, Antaios, București, 1999, p. 75: „*Independența față de liberul-arbitru care obligă al celuilalt*”. Eronată filologic și sistematic, traducerea ar putea susținută istoric prin definiția obligației din *Instituțiunile* lui Justinian – „*obligatio est iuris vinculum quo necessitate adstringimur alicuius solvendae rei secundum nostrae civitatis iura*” (Inst. Iust. 3, 13 pr.) –, care trimite la originile istorice ale obligației romane: ținerea debitorului în lanțuri până la plata lucrului datorat (V. Stoica, *Despre arhitectura juridică a libertății*, Universul Juridic, București, 2023, pp. 102-103, pentru noțiunea și evoluția conceptului roman de *obligatio* A. J. Andrei, *Particularitățile sistemului juridic roman*, Universul Juridic, București, 2015, pp. 85-87, 171-173, 232-234).

⁴⁹ I. Kant, *Metafizica moravurilor*, cit., p. 75 (mod. T.A.: *angeboren* = înnăscut, nu originar).

⁵⁰ G. W. F. Hegel, *Principiile filosofiei dreptului. Elemente de drept natural și știința statului*, trad. V. Bogdan, C. Floru, Ed. Academiei RSR, București, 1969, § 132 p. 154.